

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Петър Кирилов Нешев, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Катедра „Психология“, член на Научно жури съгласно заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ №383 от 17.06.2021 г.

Относно: представен дисертационен труд на тема „Психически детерминанти на депресивността при подрастващи“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ с автор Ирина Кураш.

За разработването на рецензията ми бяха предоставени дисертационен труд, автореферат, списък с публикации по темата на дисертационния труд, папка с документи на кандидата. Документите показват, че Ирина Кураш е изпълнила успешно всички предвидени дейности в индивидуалния учебен план за целия срок на докторантурата и е преминала успешно през необходимата процедура за допускане до защита за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ съгласно Закона за висшето образование (ЗВО), Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагането на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и Наредба №12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ във ВСУ „Черноризец Храбър“.

Обща характеристика на дисертационния труд

Представеният за защита дисертационен труд е задълбочено и аргументирано изследване на актуален и значим проблем от областта на съвременната педагогическа и възрастова психология. Разработваната проблематика е изследвана целенасочено и систематично. Авторката компетентно обяснява и посочва психическите детерминанти на депресивността при подрастващите. Дисертационният труд е в обем от 205 страници и съдържа увод, три глави, списък на използваната литература. Текстът съдържа 17 таблици и 15 графики. Списъкът на използваната литература включва 227 източника на кирилица и на латиница.

Актуалност и значимост на темата на изследването

Във въведението ясно е обоснована актуалността на темата на изследването. Точно са формулирани обекта, предмета, целта, задачите и методите на изследването.

Оценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Глава първа «Теоретична основи на изучаване на психологическите фактори за възникване и преодоляване на депресивността в юношеска възраст» се състои от четири параграфа. Депресивността се разглежда като следствие от неконструктивното преживяване на стреса и кризата в юношеска възраст.

В параграф 1.1. ”Депресивността, като психологически феномен и личностно свойство” се разглежда понятийния апарат, свързан с депресивността. Посочени са различни определения на понятието депресивност в научната психологическа литература.

В параграф 1.2. ”Анализ на психологическите причини, детерминиращи появата на депресия в юношеска възраст” се разкриват психологически причини и детерминанти за възникване на депресивността. Това е изключително ценно за разработване на ефективни програми за подкрепа и съхраняване на психическото здраве на младото поколение, и за предотвратяване на разрушителните последствия от това емоционално страдание в зряла възраст. На подробен анализ и проучване в проведеното изследване са подложени следните личностно-психични фактори:

- ✓ наличие на негативни емоции,
- ✓ безпокойство,
- ✓ конфликтност,
- ✓ саморегулация,
- ✓ самочувствие.

В параграф 1.3. ”Юношеската депресивност и нейната специфика”, се анализира проблемът за депресивността в контекста на възрастовите

характеристики. Подчертава се, че юношеството е преход от детството към зрялост. Посочена е сложната структура на депресивността при юношите. Обяснени са депресивните прояви, пречупени през възрастовите характеристики и личните защитни реакции. Ирина Кураш разглежда различни видове «училищни страхове», които могат да продължат дълго време дори след изчезването на проявите на депресия.

Ето защо навременното откриване на нарушения в емоционалната и в психическата сфера на тийнейджъра допринася за предотвратяването и елиминирането на негативните последици в зряла възраст.

В параграф 1.4. "Основни психологически подходи за регулиране и преодоляване на депресивността в юношеска възраст" се подчертава, че за депресията самооценките на юношите са по-скоро показател на техните отрицателни възприятия, които не съответстват на действителното състояние на нещата. Проблемите на личността според докторантката в голяма степен произтичат от определени схващания за реалността, базирани на грешни предположения.

Авторката умело интерпретира проучвания, които показват връзка между отрицателните когнитивни възгледи и депресията при деца и юноши. Тя прави психологически профил на предразположените към депресия деца. Децата с депресивни симптоми са по-склонни да се наказват, отколкото недепресивните деца. Децата с депресивни симптоми също показват по-ниско самочувствие и по-често изпитват чувство на безпомощност и значително по-лошо възпроизвеждат положителни преживявания, отколкото недепресивните деца. Когнитивното функциониране на депресивните деца се характеризира с по-негативни самооценки, отколкото тези на недепресивните. Депресията при юношите е свързана с някои нарушения в мисленето, но не е дефект в мисленето като цяло.

Познаването и диагностицирането на депресивните симптоми в детска и в юношеска възраст помага за успешното преодоляване на депресията. Преодоляването на депресията при децата е свързано с подобряване на когнитивните функции. Тъй като депресията значително корелира с тревожността в процеса на психологично консултиране трябва да се намерят работещи стратегии за снемане на тревожността и преди всичко на училищната тревожност. Психологическата помощ е ефективна, ако осигури възстановяването на психическото равновесие на страдащия. След възстановяването на психологическия баланс е препоръчително този баланс да се затвърди чрез семейна, социална и институционална подкрепа.

Преодоляването на депресивността в юношеството Ирина Кураш обяснява като процес на възстановяване на умственото и емоционалното равновесие чрез целенасочено съзнателно лично влияние върху собственото психологическо състояние. Преодоляването е свързано със саморегулирането, което според авторката е основна детерминанта при преодоляването на депресивността.

Глава втора със заглавие „Психологическите особености на проявата на депресивност и детерминантите на тяхното възникване и преодоляване в юношеството“ се състои от четири параграфа. В тази глава тийнейджърската депресивност се разглежда като личностно свойство и като рисков фактор за развитието на личността.

В параграф 2.1. ”Методологически апарат за изследване на депресивността и нейната психологическа детерминация в юношеството” е представен изследователският комплекс от психодиагностични методи, които са използвани за постигането на поставените цели и задачи на дисертационното изследване. Разработеният методологичен апарат е адекватен и помага за точно определяне на характеристиките на депресивността и нейната психологическа детерминация в юношеска

възраст. Спазени са изискванията за последователността, надеждността и валидността на провеждане на психологичните изследвания.

В параграф 2.2. "Психологическите особености на проявите и нивото на депресивността в юношеството" се представя депресивността като личностна характеристика, която може да се прояви при всички хора. Според Кураш наличието на депресивност в личностната структура може да бъде временно явление, което се дължи на спецификата на функционирането на адаптивни и саморегулиращи механизми.

В този параграф авторката е разгледала особеностите и проявите на психогенната депресия в тийнейджърска възраст. Психогенната депресия може да доведе тийнейджера до дезадаптивно и антисоциално поведение.

В параграф 2.3 "Личностни детерминанти на тийнейджърската депресивност" докторантката защитава идеята, че депресивността в тийнейджърската възраст има причинно-следствена връзка. Въпреки това, според нея, открит остава въпросът за основната причина за появата на депресия и установяването на детерминанти на нейното развитие и преодоляване. Идентифицирането на детерминантите на преодоляването на депресивността допринася за възстановяването на психологическия и емоционалния баланс, както и за формирането и укрепването на механизмите за саморегулиране.

Авторката провежда изследване, в което установява следните личностни детерминанти на преодоляване на депресивността в тийнейджърския период:

- ✓ психологическите ресурси на личността;
- ✓ адаптивните способности;
- ✓ самоуважението;
- ✓ самоприемането;
- ✓ самочувствието;
- ✓ самоувереността;

- ✓ автосимпатия и други.

Според направеното изследване, повишаването на ефективността на тези детерминанти ще допринесе за адекватно психофизическо развитие на тийнейджърите, тяхното личностно израстване и растеж.

В параграф 2.4. "Развиване на умения за саморегулиране при депресирани тийнейджъри" проблемът за развитието на способността на тийнейджъра да се саморегулира е представен като процес на подпомагане на благоприятни и трансформиране на неблагоприятни емоционални състояния.

Глава "Психологическа подкрепа на развитието на психологическите детерминанти на преодоляването на депресивността в юношеството" се състои от 5 параграфа. В нея се акцентира върху това, че човекът е сложна система, на която индикатор за общото състояние на елементите е психическото здраве. Именно възможността за поддържането и запазването на необходимото ниво на психичното здраве е целта на психопрофилактична работа, особено през юношеството.

В параграф 3.1. "Развитие на психокорективна програма за преодоляване на депресивността в юношеството" се прави изводът, че психическото развитие в юношеството се характеризира с формирането на идентичността и когнитивното развитие на личността, както и с развитието на емоционалната сфера. Важно условие за преодоляване на депресивността при тийнейджърите е усвояването на специфични умения за самоуправление, за пълноценно общуване и справяне със стреса в образователната система.

В параграф 3.2. "Промени в развитието на саморегулирането на депресивните тийнейджъри от експерименталната и контролната групи" е представена психокорекционна тренингова програма за преодоляване на депресивността при тийнейджърите. Тази програма е насочена към премахване на деструктивните фактори, укрепване на психическото здраве

и преодоляване на негативните процеси и явления, които могат да възникнат в процеса на личностното израстване и формиране на тийнейджърите.

В параграф 3.3. ”Динамика на развитие на психологическите фактори за преодоляване на тийнейджърската депресивност в експерименталната и контролната групи” Ирина Кураш разглежда преодоляването на депресивността в тийнейджърските години като процес, който изисква упорита работа над себе си, засилване на процесите на самовъзпитание и на самостоятелно развитие. По пътя към постигането на целта тийнейджърът осъзнава значението на алгоритъма за работа върху себе си, за да се изгради като цялостна психично здрава личност.

В параграф 3.4. ”Резултати от формирация експеримент за преодоляване на депресивността в тийнейджърската възраст” са представени коректно резултатите от проверката на хипотетичните предположения и ефективността на разработената развиваща психокортивна програма за преодоляване на депресивността в юношеството.

В параграф 3.5. ”Психопрофилактика на депресивността в тийнейджърска възраст” Ирина Кураш посочва прилагането в практиката на ефективен модел за превенция на психологическия натиск и възникването на депресивни състояния.

Теоретичните и приложните постижения, постигнати в дисертационния труд, са популяризирани в научните публикации на докторантката.

Авторефератът представя адекватно и достоверно съдържанието, структурата, научните достойнства, водещите идеи, постигнатите резултати и приносите на дисертационния труд.

В кръга на моите компетенции не съм открил в дисертационния труд текстове, които да са плагиатствани от други автори. А и до мен не са достигнали сигнали затова.

Нямам критични бележки към дисертационния труд и автореферата към него.

Научните и научно-приложни приноси на дисертационния труд са:

1. Доказано е, че депресивността е личностно свойство, което може да възникне в резултат на остър или хроничен опит с депресивно заболяване, който е често повтарящ се и неконструктивен.

2. Систематизирани са основните фактори, водещи до появата на депресивност в юношеска възраст.

3. Определени и анализирани са различните равнища на проява на депресивността в юношеска възраст.

4. Доказано е, че възникването на депресивност е възможно в юношеска възраст, като е различна степента, в която тя се проявява.

5. На базата на експериментално изследване са конструирани личностни профили на юноши с прояви на различни нива на депресивност.

6. Систематизирани са основните фактори, насочени към преодоляването на депресивността в юношеска възраст.

7. Доказана е потребността и ефективността от психокорекционната, психотерапевтичната и консултативната работа с юношите с депресивни прояви.

8. Разработен и апробиран е модел за психопрофилактична работа с юношите с цел превенция на депресивността.

В заключение – представеният дисертационен труд на тема: „Психически детерминанти на депресивността при подрастващи” е много добре структуриран, теоретично е обоснован, проведено е стойностно емпирично изследване, резултатите са обработени прецизно и са направени аргументирани изводи с конкретна практическа насоченост и приложимост. Всичко това ми дава достатъчно основания да изразя положителното си мнение и да гласувам на докторант Ирина Кураш да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по психология“.

Варна, 23.06.2022 г.

Доц. д-р Петър Нешев: